

Andragoški glasnik
Vol. 26(2022), Broj 42, str. 70-87
Pregledni rad

Primljeno: 7. svibnja 2024.
Prihvaćeno: 1. kolovoza 2024.

RAZVOJ I USPOSTAVA SUSTAVA VREDNOVANJA PRETHODNOG UČENJA U OBRAZOVANJU ODRASLIH - PRIMJER REPUBLIKE HRVATSKE

Ivana Krešić Klaucke

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih

ivana.kresic.klaucke@gmail.com

Sažetak

Vrednovanje prethodnog učenja postupak je formaliziranja znanja i vještina stečenih izvan formalnog obrazovanja, odnosno različitih oblika neformalnih i informalnih iskustava učenja kroz rad ili neorganizirano učenje. Pojam je u hrvatski obrazovni prostor ušao Zakonom o Hrvatskom kvalifikacijskom okviru 2013. godine, ali do stupanja Zakona o obrazovanju odraslih 2022. godine na snagu nisu ostvarene pretpostavke za njegovo uvođenje.

U radu se opisuje razvoj ideje o uspostavi sustava vrednovanja prethodnog učenja u europskom, i konačno u hrvatskom obrazovnom prostoru i analizira tijek pripreme sustava, odnosno stvaranja preduvjeta za njegovu konačnu implementaciju u obrazovanju odraslih. Posebno se analizira kontekst razvoja i promjena paradigme obrazovnog programiranja u Hrvatskoj kojim su ostvareni nužni preduvjeti za konačnu implementaciju sustava vrednovanja, i to u obrazovanju odraslih. Posljednji dio rada opisuje tijek provedbe projekta „Uspostava sustava vrednovanja prethodnog informalnog i neformalnog učenja u Republici Hrvatskoj“ koji je provodilo hrvatsko Ministarstvo znanosti i obrazovanja i Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih u suradnji s Glavnom upravom REFORM Europske komisije i Organizacijom za ekonomski razvoj i suradnju (OECD).

Ključne riječi: *vrednovanje prethodnog učenja; vrednovanje neformalnog i informalnog učenja; obrazovanje odraslih; Hrvatski kvalifikacijski okvir; mikrokvalifikacije i djelomične kvalifikacije.*

Razvoj koncepta vrednovanja neformalnog i informalnog učenja u svijetu i Europi

Vrednovanje prethodnog učenja postupak je vrednovanja znanja i vještina stečenih izvan formalnog obrazovanja, odnosno znanja i vještina koje je pojedinac stekao kroz rad ili različite oblike iskustava te za koje nužno ne posjeduje javnu ispravu ili službenu potvrdu (ILO, 2018; CEDEFOP, 2023; Dželalija i Balković, 2014). Vrednovanje takvih znanja omogućuje pojedincu veću kompetitivnost na tržištu rada, lakšu promjenu zanimanja ili profesije, nastavak

obrazovanja ili uključivanje u obrazovanje i to s obzirom na stvarna znanja i vještine koje posjeduje – bez obzira na način na koji ih je stekao (Bohlinger, S., 2017).

Učenje se oduvijek odvijalo u različitim neformalnim životnim situacijama i izvan sustava obrazovanja, no donedavno se takvo vaninstitucionalno i neorganizirano učenje nije razmatralo u kontekstu kvalificiranosti za određenu profesiju ili nastavak obrazovanja. Danas se smatra da nedostatak vrednovanja neformalno i informalno stečenih znanja i vještina ne samo koči razvoj ljudskog kapitala, već je i uzrok njegove nedovoljne iskorištenosti (Aggarwal, 2015).

Nastanak ideje o vrednovanju i njeno širenje teško je pratiti jer je ono postalo opći, globalno rašireni instrument koji u sebe uključuje različite oblike vrednovanja, od vrednovanja znanja i vještina za potrebe pristupa tržištu rada, vrednovanje za pristup ili nastavak obrazovanja, potom vrednovanje praktičnih vještina, vrednovanje teorijskih znanja, jezičnih vještina i dr., a može biti formalizirano i neformalizirano, odnosno uključeno u sustav ili se razvijati paralelno uz obrazovni sustav, najčešće u industriji ili na tržištu rada.

Prvi oblici vrednovanja prethodnog učenja pojavili se 1970-ih godina prošloga stoljeća na visokim učilištima u SAD-u i Canadi kao socijalna mjera za ublažavanje nejednakosti u društvu omogućivši na taj način pristup obrazovanju ranjivim skupinama i manjinama (Andersson, Fejes & Ahn, 2004; Alves, Schmidt-Lauf, Doutor & Campos, 2020). Prvi cjeloviti okvir za priznavanje stručnih kompetencija, odnosno strukovnih znanja i vještina stečenih kroz rad, u Europi razvila je 1980-ih Francuska kao „*Validation des acquis de l'expérience*“ (VAE), potom Australija 1990-ih u sklopu sveobuhvatne reforme strukovnog obrazovanja i osposobljavanja, i, na australskom principu, nakon apartheida Južna Afrika koja je vrednovanje prethodnog znanja uvela kao sredstvo za zapošljavanje i uključivanje u obrazovanje afričkih radnika (Maurer, 2021). Australski sustav prvi je u svijetu povezoao postupak vrednovanja prethodnog učenja s kompetencijama standardiziranim u tadašnjem novoosnovanom nacionalnom kvalifikacijskom okviru (Maurer, 2021).

Uz pojedinačne slučajeve, jače širenje ideje o vrednovanju prethodnog učenja u Europi usko je povezano s uvođenjem standarda i razvojem kurikula utemeljenih na ishodima učenja, odnosno kompetencijama i to u Velikoj Britaniji i Finskoj kasnih 1980-ih i 1990-ih godina (Villalba & Bjørnåvold, 2017). Usmjeravanjem fokusa na ishode onoga što učenik treba moći da bi uspješno obavljao određene poslove ili zanimanja otvorilo je, samo po sebi, mogućnost stjecanja kompetencija na različite načine, ne samo poučavanjem u formalnom obrazovanju. Utemeljeni na ishodima učenja u Velikoj Britaniji i Finskoj su se, s manjim ili većim uspjehom, razvili sustavi vrednovanja pod nazivima akreditacija prethodnog učenja (*Accreditaion of Prior Learning – APL*) i akreditacija prethodnog iskustvenog učenja (*Accreditation of Prior Experiental Learning – APEL*) (Villalba & Bjørnåvold, 2017). Slijedile su nordijske zemlje, Norveška, Danska i Švedska, potom Nizozemska i Švicarska, a u sljedećim desetljećima različiti sustavi implementirani su u brojne europske zemlje od Portugala, Njemačke, Belgije, Estonije, Slovenije i drugih (Villalba & Bjørnåvold, 2017).

Ipak razvoj sustava vrednovanja najsnažniji zamah doživljava nakon velike ekonomske krize 2008. godine kada kreatori politika postaju sve više zainteresirani za strukovno obrazovanje i osposobljavanje koje se smatralo sredstvom za smanjenje stope nezaposlenosti u svijetu (Maurer, 2021; Rothboeck, Banerjee & Comyn, 2018).

Učenje, u skladu s Lisabonskom strategijom iz 2000. (European Concil Lisbon, 2000) i proglašenjem europskog društva društvom znanja te stavljanjem naglaska na znanje kao

temelja gospodarskog i ekonomskog razvoja u Europskoj uniji, postaje centralni pojam europskih obrazovnih politika. Zamjena fokusa s poučavanja na učenje također čini sve oblike znanja i vještina važnijim od načina i mjesta na kojim su stečene. Prepoznavanjem prethodnog učenja važnim sredstvom za razvoj i optimalnu iskorištenost ljudskih potencijala krenule su brojne inicijative za razvoj sustava vrednovanja prethodnog učenja u svijetu, a pokrenule su ga velike internacionalne razvojne institucije poput UNESCO-a, ILO, CEDEFOP-a, Svjetske banke i OECD-a početkom novog milenija (Aggarwal, 2015).

Među prvim dokumentima koji naglašavaju važnost vrednovanja prethodnog učenja i pozivaju države članice na uspostavu sustava vrednovanja prethodnog iskustva – bez obzira na način na koji je stečeno, su izvješće Svjetske banke iz 2003. *Cjeloživotno učenje u globalnoj ekonomiji znanja – izazovi za zemlje u razvoju* (World bank, 2003) i *Preporuke za razvoj ljudskih potencijala (br. 195)* Međunarodne organizacije za rad (ILO) iz 2004. (ILO, 2004). Iste godine Vijeće Europske unije i predstavnici vlada država članica usvajaju *Nacrt zaključaka o zajedničkim europskim načelima za identifikaciju i validaciju neformalnog i informalnog učenja* (European Council, 2004) čime razvoj zajedničkog sustava vrednovanja postaje dio političkog programa Europske unije. Na taj način vrednovanje prethodnog učenja polako pronalazi put u obrazovne strategije i prakse u većini zemalja članica Unije (Dželalija i Balković, 2014).

Djelovanjem tih inicijativa vrednovanje prethodnog učenja, primarno osmišljeno kao socijalno sredstvo za postizanje jednakosti i prava pristupa obrazovanju, postaje sredstvo usmjereno na ekonomski razvoj i kompetitivnost na tržištu rada (Andersson, Fejes & Ahn, 2004).

Međutim, kako bi koncept znanja i vještina stečenih izvan formalnog obrazovanja i njegovo vrednovanje dobilo na vrijednosti kakvo ima znanje stečeno kroz formalno obrazovanje te kako bi takva inicijativa postala normom, bilo je potrebno osigurati pravne i zakonske okvire za njegovu implementaciju, osigurati sredstva te oblikovati metodologije koje osiguravaju pouzdanost i punovažnost prethodno stečenih znanja (Villalba & Bjørnåvold, 2017).

Najznačajniji pomak u smjeru normiranja postupka vrednovanja odigrala je uspostava Europskog kvalifikacijskog okvira (EQF) i njegovo usvajanja na europskoj razini (Villalba & Bjørnåvold, 2017; Young, 2010). Jasno iskazane kompetencije potrebne za obavljanje poslova, s njima povezani ishodi učenja koji se trebaju steći na kraju obrazovnog procesa, uz transparentan sustav vrednovanja, postavili su jasnije standarde i kriterije na kojima vrednovanje znanja, bez obzira na način na koji je stečeno, može biti utemeljeno.

Za normiranje i institucionaliziranje sustava vrednovanja u Europi posebno važnu ulogu odigrala su tijela Europske unije koja su na temelju strateških dokumenata, odluka, priopćenja i inicijativa za razvoj i unaprjeđenje obrazovanja Unije u novom mileniju razvila *Preporuke Vijeća od 12. prosinca 2012. o vrednovanju neformalnog i informalnog učenja* (Vijeće Europske Unije, 2012). U *Preporukama* zemljama članicama se, između ostalog, preporučuje da:

- u skladu sa specifičnostima i potrebama svake zemlje, uspostave sustav vrednovanja neformalnog i informalnog učenja do 2018. godine;
- u model za vrednovanje neformalnog i informalnog učenja uključe sljedeće elemente: identifikaciju, dokumentaciju, vrednovanje i certificiranje;
- pri razvoju sustava vrednovanja primijene sljedeće principe: povezanost s nacionalnim kvalifikacijskim okvirom, osiguranje kvalitete i istovjetnost ili maksimalno približnu istovjetnost stečenih isprava onima u formalnom obrazovanju te dostupnost vrednovanja ranjivim skupinama;

- potiču uključenost svih relevantnih dionika u implementaciju sustava (poslodavce, sindikate, komore i ostale relevantne organizacije) (Europsko vijeće, 2012).

Temeljem *Preporuka Vijeća* (2012) i djelovanjem europskih razvojnih agencija, osobito CEDEFOP-a koji je izdao *Europski vodič za vrednovanje neformalnog i informalnog učenja*, najprije 2009., a potom revidiranu i usklađenu verziju 2015. (CEDEFOP, 2015), sustav vrednovanja poprimio je ujednačen model i prepoznatljivu terminologiju.

Termin vrednovanje neformalnog i informalnog učenja objedinjuje različite nazive koji su u uporabi u različitim zemljama i kontekstima (validacija prethodnog učenja, akreditacija i vrednovanje eksperimentalnog učenja, certificiranje učenja, priznavanje prethodnog učenja i dr.) (Villalba & Bjørnåvold, 2017; Alves et al., 2020). Definira se model utemeljen na 4 faze: identifikaciji, dokumentaciji, vrednovanju i certificiranju koji je istovremeno omogućio ujednačenost i fleksibilnost sustava. Stavljajući naglasak na povezanost s nacionalnim kvalifikacijskim okvirom i istovjetnost stečenih isprava onima stečenih kroz formalno obrazovanje *Preporuke* (2012) postavljaju vrlo jasne okvire za normiranje sustava. Uz navedeno, *Preporuke* (2012) postavljaju i konačan rok za uspostavu sustava u zemljama članicama Europske unije čime je implementacija sustava postala svojevrsna obveza zemalja članica Unije.

U *Europskom inventaru o vrednovanju neformalnog i informalnog učenja* iz 2016. (CEDEFOP, 2016) izviješteno je da su sve zemlje Unije (uključujući zemlje EFTA-a i Tursku) uvele neki oblik vrednovanje neformalnog i informalnog učenja ili su u visokom stupnju razvoja sustava vrednovanja, osim Hrvatske (Villalba & Bjørnåvold, 2017).

Preduvjeti za razvoj sustava priznavanja i vrednovanja neformalnog i informalnog učenja u Republici Hrvatskoj

Pojam vrednovanja neformalnog i informalnog učenja u Republici Hrvatskoj uveden je prvi put u *Zakonu o Hrvatskom kvalifikacijskom okviru* 2013. godine u kojem se u općim ciljevima, između ostalog, navodi „izgradnja sustava priznavanja i vrednovanja neformalnog i informalnog učenja“ (Hrvatski sabor, 2013). Hrvatski kvalifikacijski okvir predstavljao je tada nacionalni reformski instrument obrazovanja kojim bi se obrazovanje približilo potrebama tržišta rada, a podrazumijevao je prelazak s tradicionalnog programiranja nastave na kurikulski pristup utemeljen na ishodima učenja. Implementacija Hrvatskog kvalifikacijskog okvira (HKO) u hrvatski obrazovni sustav trajala je sljedećih gotovo deset godina. Izgradnja sustava vrednovanja neformalnog i informalnog učenja svakako je ovisila o uspješnoj implementaciji Hrvatskoga kvalifikacijskog okvira u hrvatsko obrazovanje i uvođenju standarda prema kojima bi se vrednovanje provodilo te do njegove pune implementacije nije moglo zaživjeti.

Prvi konkretniji koraci za sustavno uvođenje vrednovanja prethodnog učenja napravljeni su stupanjem na snagu *Zakona o obrazovanju odraslih* krajem 2021., odnosno početkom 2022. godine kojim se vrednovanje uvodi kao sastavni dio obrazovnih mogućnosti za odrasle. Međutim, uz zakonske mogućnosti, stvarni preduvjeti za razvoj sustava vrednovanja i njegovu konačnu implementaciju ostvareni su provedbom velike reforme strukovnog obrazovanja koja je pod vodstvom Agencije za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih provedena od 2017. godine kroz veliki projekt „Modernizacija sustava strukovnog obrazovanja i

osposobljavanja“. Do kraja 2022. godine kroz projekt je razvijeno preko 150 standarda zanimanja, standarda kvalifikacija i na njima utemeljenih strukovnih kurikuluma koji su upisani u Registar Hrvatskog kvalifikacijskog okvira (<http://www.kvalifikacije.hr/hr/registar-hko>). Reforma strukovnog obrazovanja značajno je utjecala i na odredbe *Zakona o obrazovanju odraslih* (Hrvatski sabor, 2021) kojim se i obrazovanje odraslih u potpunosti uskladilo sa *Zakonom o Hrvatskom kvalifikacijskom okviru* (Hrvatski sabor, 2013), a metodologija izrade programa obrazovanja odraslih usklađena je s propisima koji uređuju redovno obrazovanje, osobito strukovno obrazovanje, odnosno *Zakonom o strukovnom obrazovanju* (Hrvatski sabor, 2009) i *Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o strukovnom obrazovanju* (Hrvatski sabor, 2022).

Na zadanim temeljima *Zakon o obrazovanju odraslih* (2021) uspostavlja sustav vrednovanja kao sastavni dio obrazovanja odraslih definirajući vrednovanje prethodnog učenja kao *program vrednovanja*. Pri tom je program vrednovanja formalni program u obrazovanju odraslih prema kojem se vrednuju skupovi ishoda učenja neformalno i informalno stečenih znanja i vještina (...), a čiji se završetak potvrđuje javnom ispravom. (Hrvatski sabor, 2021).

Istim *Zakonom* također je definirano da se vrednovanje prethodnog učenja obavlja u odnosu na skupove ishoda učenja, odnosno kompetencije standardizirane Hrvatskim kvalifikacijskim okvirom. Standardizacija kvalifikacija i utemeljenost na skupovima ishoda učenja otvorile su velike mogućnosti u obrazovanju odraslih, posebice uvođenje mikrokvalifikacija (*micro-credentials*), a posljedično i mogućnost vrednovanja prethodnog učenja.

Programi vrednovanja na taj su način postali jednakovrijedni programima obrazovanja te njihova izrada i stručno vrednovanje podrazumijeva istovjetnu proceduru kakva se propisuje programima obrazovanja.

U hrvatskom sustavu obrazovanja odraslih programe obrazovanja donose ustanove, dok državna Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih stručno vrednuje program i pomaže korisnicima pri izradi ili doradi, a nadležno ministarstvo daje konačna rješenja za izvođenje programa.

U svrhu osiguranja kvalitete programa vrednovanja i njihovog provođenja, ustanovama koje provode programe vrednovanja propisan je i dodatni uvjet - samo ustanove koje su u vanjskom vrednovanju ocijenjene vrlo visokom i visokom ocjenom kvalitete mogu izrađivati i provoditi programe vrednovanje (Hrvatski sabor, 2021).

Izrada pravilnika o načinima prijave i provedbe vrednovanja i metodologije izrade programa vrednovanja *Zakonom* (2021) su povjerene Ministarstvu znanosti i obrazovanja i navedenoj Agenciji.

Uspostava sustava vrednovanja prethodnog učenja u Republici Hrvatskoj

Hrvatsko Ministarstvo znanosti i obrazovanja zatražilo je kroz Instrument tehničke podrške Europske komisije – Glavne uprave za potporu strukturnim reformama (DG REFORM) pomoć u uspostavi novog sustava vrednovanja. Projekt „Uspostava sustava vrednovanja prethodnog informalnog i neformalnog učenja u Republici Hrvatskoj“ trajao je od kolovoza 2022. do ožujka 2024., a provodila ga je Savjetodavna skupina sastavljena od predstavnika Ministarstva

znanosti i obrazovanja, Agencije za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih uz podršku ekspertne skupine iz Organizacije za suradnju i ekonomski razvoj (OECD).

Glavni ishodi projekta bili su konkretne upute za reguliranje postupka vrednovanja kroz pravilnik, upute za izradu metodologije utemeljene na primjerima dobre prakse u EU te upute za izradu vodiča za ustanove (praktični savjeti i primjeri za provedbu postupka vrednovanja). Na temelju projektnih istraživanja Ministarstvo znanosti i obrazovanja donijelo je *Pravilnik o načinu prijave i provođenju vrednovanja prethodnog učenja* (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih, 2024), a Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih izrađuje konačnu verziju *Metodologije za izradu programa vrednovanja prethodnog učenja za stjecanje mikrokvalifikacija, djelomičnih kvalifikacija i cjelovitih kvalifikacija* (2024) koja u trenutku pisanja ovog rada čeka objavu.

Projekt se razvijao u tri faze: prikupljanje podataka o različitim oblicima vrednovanja uključujući teorijsku podlogu i praktične primjere, izradu preporuka za najprikladniji oblik vrednovanja u hrvatskom okruženju i konačnu izradu dokumenata predviđenih *Zakonom o obrazovanju odraslih* (Hrvatski sabor, 2021), tj. pravilnika kojim će se regulirati postupak vrednovanja i metodologije za izradu standarda vrednovanja.

Faza prikupljanja podataka temeljila se na istraživanju postojećih praksi, dokumenata i regulacija u Republici Hrvatskoj te intervjuiranjima glavnih dionika sustava obrazovanja odraslih u Hrvatskoj. Utvrđeno je da se određeni oblici vrednovanja neformalnog i informalnog učenja primjenjuju u sustavu obrazovanja odraslih, ali da ne postoji sveobuhvatan sustav.

Tako je *Pravilnik o standardima i normativima te načinu i postupku utvrđivanja ispunjenosti uvjeta u ustanovama za obrazovanje odraslih iz 2008.*, članak 32., definirao mogućnost priznavanja praktičnih vještina za potrebe nastavka obrazovanja ili prekvalifikacija odraslih polaznika (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2008):

Iznimno, bez pohađanja praktične nastave i vježbi, stečeno znanje i vještine iz praktične nastave i vježbi mogu se na pisani zahtjev polaznika i uz priložene dokaze praktično provjeriti pred tročlanim povjerenstvom koje imenuje stručno tijelo utvrđeno statutom ustanove, a od kojih je jedan član nastavnik praktične nastave i vježbi. Polazniku koji je ispitom dokazao stečeno znanje i vještine iz praktične nastave i vježbi, u dijelu programa ili u cjelini, može se proporcionalno skratiti trajanje obrazovanja.

Uz navedenu mogućnost priznavanja praktičnih vještina u svrhu nastavka obrazovanja utvrđena su i dva neovisna oblika priznavanja prethodnog neformalnog i informalnog učenja u Republici Hrvatskoj:

- priznavanje prethodno stečenih vještina u područjima obrta koji je uređen *Zakonom o obrtu* (Hrvatski sabor, 2003),
- vrednovanje poznavanja stranih jezika – koji su uređeni *Zajedničkim europskim referentnim okvirom za jezike* (European Council, 2009).

Priznavanje prethodnog učenja za obrte je sustav kojim upravlja Hrvatska obrtnička komora, a u čijem se okviru odraslim osobama sa ili bez formalnog obrazovanja, a uz odgovarajuće radno iskustvo u obrtu za koji žele položiti majstorski ispit, priznaju i vrednuju stečene

praktične i teorijske vještine prema *Zakonu o obrtu* (Hrvatski sabor, 2003). Pritom, Hrvatska obrtnička komora provodi postupak vrednovanja i certificiranja postojećih znanja i vještina, a u proces su uključene obrtničke škole koje utvrđuju polaznikova znanja i vještine te ih dokumentiraju. U tom procesu, polaznici koji žele vrednovati znanja stečena radnim iskustvom ili drugim oblicima neformalnog učenja obraćaju se prvo obrtničkim školama, a nakon toga pristupaju ispitu pred peteročlanim povjerenstvom koje sastavlja Hrvatska obrtnička komora (OECD, 2022a). U komisiji moraju biti zastupljeni majstori obrta za koji se polaže majstorski ispit. Ako komisija ocijeni da su vještine odrasle osobe u skladu s profesionalnim standardima koje je razvila Komora, odrasla osoba dobiva diplomu o majstorskom zvanju (OECD, 2022a).

Vrednovanje (priznavanje) prethodnog učenja za strane jezike sustav je koji provode ustanove za obrazovanje odraslih (tzv. škole stranih jezika) prema *Zajedničkom europskom referentnom okviru za jezike* (ZEROJ) (European Council, 2009). U okviru propisanih razina i ishoda učenja iz programa utemeljenih na ZEROJ-u ustanove mogu ocijeniti jezične vještine odraslih osoba i dodijeliti im certifikat kojim se potvrđuje poznavanje jezika na određenoj razini (od razine A1 do razine C2). Osobe koje se prijavljuju za postupak vrednovanja jezičnih znanja ispituje skupina jezičnih stručnjaka, a certifikat koji stječu jednakovrijedan je onom stečenom kroz formalno obrazovanje (OECD, 2022a). U slučajevima priznavanja, odnosno vrednovanja stranih jezika postupak nije reguliran posebnim propisima, osim slučaja postupka priznavanja hrvatskoga jezika kao stranog jezika u postupku odobrenja dugotrajnog boravišta stranaca. Postupak je reguliran *Pravilnikom o polaganja ispita iz hrvatskoga jezika i latiničnog pisma u postupku odobrenja dugotrajnog boravišta* iz 2012. koji je izdalo Ministarstvo unutarnjih poslova. I ovaj postupak reguliran je u odnosu na *Zajednički europski referentni okvir za jezike* (European Council, 2009).

U oba slučaja vrednovanja prethodnog znanja, za obrte i jezik, kandidati moraju položiti završni ispit. Način procjene je isti za odrasle u sustavu priznavanja prethodnog znanja i učenike koji pohađaju nastavu kroz formalno obrazovanje.

Osim navedenih slučajeva, utvrđeno je, u Republici Hrvatskoj ne postoji sveobuhvatan sustav vrednovanja koji bi omogućio odraslim osobama pristup vrednovanju teorijskih i praktičnih stečenih vještina – bilo za potrebe pristupa tržištu rada ili nastavka obrazovanja (OECD, 2022a).

S obzirom na nisku stopu uključenosti odraslih u obrazovanje u Republici Hrvatskoj (5,1% odraslih osoba uključenih u obrazovanje u usporedbi s prosjekom od 10,8% u Europi) (Europska komisija, 2022), uspostava sveobuhvatnog sustava vrednovanja prepoznata je kao jedan od ključnih alata kojima bi se potaknulo odrasle polaznike na uključivanje u cjeloživotno obrazovanje.

U drugoj fazi projekta istraživane su dobre prakse provedbe sustava vrednovanja u 11 zemalja članica Europske unije: Valonija (Belgija), Danska, Estonija, Finska, Francuska, Njemačka, Latvija, Nizozemska, Portugal, Španjolska i Švedska. Podatci za izradu ovog izvješća prikupljeni su putem uredskog istraživanja, brojnih razgovora s inozemnim stručnjacima, kroz radionice vršnjačkog učenja (*peer learning workshops*) i studijske posjete održane u Parizu (Francuska) i Valoniji (Belgija) (OECD, 2022b), a usmjeravane od strane Savjetodavne skupine. Savjetodavna skupina na samom početku razvoja sustava vrednovanja posebno je bila fokusirana na pitanja o primarnoj namjerni sustava u zemljama Europske unije i ciljanim skupinama, odnosno kandidatima za pristupanje postupku vrednovanju.

U pregledu praksi europskih primjera uočeno je da su različite zemlje pristupile uvođenju vrednovanja s različitih polaznih točaka, ovisno o primarnoj svrsi i namjeni sustava, potrebama zemlje i organizaciji obrazovanja. Polazne točke za razvoj vrednovanja mogu biti potrebe tržišta rada za određenim brojem zanimanja za koje se potom razvija model vrednovanja (npr. Nizozemska, Belgija i Njemačka) ili individualne potrebe polaznika za certificiranjem stvarnih kompetencija koje posjeduju, bilo radi potreba pristupa tržištu rada ili uključivanju u obrazovanje (npr. Francuska) (OECD, 2022b; Alves et al., 2020). Potrebe za vrednovanjem prethodno stečenih znanja i vještina mogu proizlaziti iz potreba za vrednovanjem vještina migrantskog stanovništva, najčešće iz vrlo različitih sustava, osobito zemalja trećeg svijeta, kakav je slučaj u npr. Švedskoj (OECD, 2022b; Andersson et al, 2004). Hrvatska, kao zemlja koja se posljednjih godina suočava s velikim nedostatkom kvalificirane radne snage, posebno u sektorima građevine, turizma i uslužnih djelatnosti te priljevom migrantskog stanovništva iz zemalja trećeg svijeta posebno se fokusirala na sustave koji obuhvaćaju različite ciljne skupine, kako niskokvalificirane osobe ili osobe bez formalnog obrazovanja, tako i na osobe koje se, bez obzira na prethodnu razinu obrazovanja, žele uključiti u cjeloživotno obrazovanje.

Prema Izvješću OECD-a (2022b) sustavi priznavanja prethodnog učenja u zemljama Europske unije mogu se grupirati u tri kategorije, ovisno o razini uključenosti socijalnih partnera: sustavi kojima upravlja država, odnosno centralizirani sustavi, potom sustavi koje provodi industrija te tzv. hibridni sustavi. Većina zemalja uključenih u provedeno istraživanje pripada centraliziranim sustavima (Danska, Finska, Francuska, Latvija, Portugal i Španjolska) (OECD, 2022b). Njemačka i Nizozemska koriste industrijske sustave priznavanja prethodnog učenja, dok Valonija (Belgija), Estonija i Švedska najčešće koriste hibridne sustave (OECD, 2022b).

U centraliziranim sustavima sustav priznavanja prethodnog učenja uspostavlja se uglavnom kroz nacionalno zakonodavstvo ili regulativu, dok se sustavi koje provodi industrija i hibridni sustavi priznavanja prethodnog učenja općenito uspostavljaju putem formalnih sporazuma, bilo između različitih vladinih institucija, vlade i socijalnih partnera, ili između samih socijalnih partnera (OECD, 2022b). Pritom su centralizirani sustavi ocijenjeni dugovječnijim i održivijim jer se na pravnoj osnovi lakše gradi sveobuhvatan sustav te postiže veće povjerenje u njega (OECD, 2022b).

Neovisno o vrsti sustava i njihove međusobne razlike, ključni element uspostave sustava priznavanja prethodnog učenja utemeljenost je na standardima, odnosno vrednovanje znanja i vještina u odnosu na kompetencije opisane i propisane određenim standardima. Dok centralizirani sustavi najčešće kao osnovu standarda priznavanja prethodnog učenja koriste ishode učenja, zadatke i aktivnosti utvrđene u nacionalnim kvalifikacijskim okvirima, u industrijskim sustavima socijalni partneri općenito sami razvijaju standarde priznavanja prethodnog učenja (OECD, 2022b). Premda korištenje nacionalnog kvalifikacijskog okvira osigurava dobru prihvaćenost i transparentnost standarda u centraliziranim sustavima, industrijski standardi pokazuju prednosti u bržoj i lakšoj mogućnosti usklađivanja sa stvarnim potrebama tržišta rada i reakcijama na promjene na tržištu (OECD, 2022b).

S obzirom na opće ciljeve uvođenja sustava vrednovanja u svijetu, a koje obuhvaća i nastoji privući niskokvalificirane osobe, osobe s negativnim iskustvom s formalnim obrazovanjem i osobe s prethodnim formalnim obrazovanjem koji se žele prekvalificirati ili formalizirati svoja neformalno i informalno stečena znanja i vještine, Savjetodavna skupina posebnu pozornost posvetila je proučavanju metoda vrednovanja. Metode vrednovanja koje se koriste u

vrednovanju prethodnog učenja trebale bi biti fleksibilnije i svakako drukčije od metoda koje se primjenjuju u formalnom obrazovanju. Kod istraživanja najprimjerenijih i najčešće korištenih metoda, odnosno načina provjere stečenih znanja i vještina, utvrđeno je da je za vrednovanje prethodnog učenja tipična provjera putem portfelja (zbirke različite dokumentacije kojom se dokazuje i predstavlja prethodno iskustvo učenja) (OECD, 2022b; 2023; ILO, 2018). Portfelj sadrži kandidatov životopis, razne informacije i dokaze o prethodnom iskustvu, preporuke poslodavaca, radove i sl., te se izrađuje uz pomoć savjetnika koji s kandidatom obavljaju razgovore, vode ih kroz postupak i pripremaju za vrednovanje pred stručnim povjerenstvima. Sam postupak je dugotrajan (između 6 i 12 mjeseci) i može se završiti završnom procjenom kandidata od strane stručnjaka ili se provjeravanje znanja provodi kontinuirano kroz proces vrednovanja (OECD, 2023).

Izbor načina vrednovanja razlikuje se od zemlje do zemlje i često ovisi o tome je li sustav centraliziran ili industrijski, ali također i o tradiciji, odnosno iskustvu koje određeni sustavi imaju s vrednovanjem. Francuska, koja ima najdugovječniji sustav u Europi i dobro razvijenu ljudsku infrastrukturu, upotrebljava portfelj kao istaknutu metodu vrednovanja, dok se većina drugih istraživanih zemalja najčešće služi kombinacijom metoda, odnosno tehnika i načina vrednovanja. Među njima najčešće izravne metode vrednovanja su radne simulacije, praktični testovi, promatranje kandidata na poslu, usmeni i pisani testovi, tehnički intervjui (OECD, 2023; ILO, 2018; Geyser, 2001).

Ipak, za izbor metode najvažniji je sam kandidat i njegovo prethodno obrazovanje, poznavanje jezika i općenito razina poznavanja i funkcionalne uporabe temeljnih i generičkih vještina. Drugim riječima, pri izboru metoda provjere prethodnog učenja ključnu ulogu igra razina vještina i znanja koji se vrednuju (OECD, 2022b). Općenito se smatra da praktične provjere znanja i vještina mogu biti najprikladnije za zanimanja koja zahtijevaju nisku razinu formalnog obrazovanja ili osposobljavanja (OECD, 2022b). Kandidati s niskom razinom formalnog obrazovanja ili neugodnim iskustvima u formalnom obrazovanju općenito pokazuju veći uspjeh u provjerama praktičnih znanja i vještina, poput promatranja izvršenja zadatka ili u simuliranim radnim situacijama (OECD, 2022b). Pisane i usmene provjere znanja mogu biti prikladnije za provjeru kompetencija na višim razinama ili teorijskog znanja (OECD, 2022b).

S obzirom na različite mogućnosti i potrebe sustava u Republici Hrvatskoj, a uvažavajući identificirane ciljne skupine, potrebe tržišta rada i analize vještina koje se mogu vrednovati, razvoj sustava vrednovanja u Republici Hrvatskoj usmjeren je prema razvoju sveobuhvatnog sustava koji bi u sebe uključivao vrednovanje u svrhe nastavka obrazovanja, ali i pristupa tržištu rada. Cilj je osigurati dostupnost i pristupačnost svima te obuhvatiti stručne kompetencije, ali i teorijska znanja. Pri tom je najveći izazov predstavljala izgradnja mehanizama koji, u svakom postupku, osiguravaju maksimalnu razine kvalitete.

Hrvatski sustav vrednovanja u okvirima zadanim različitim regulativama, odnosno kao izraženo centralizirani sustav, imao je određene prednosti: kroz zakonske ili podzakonske akte sustav se lakše i obuhvatnije mogao implementirati te jasnim propisima kroz sustav obrazovanja jamčiti stabilnost i povjerenje u sustav i prepoznatljivost kvalifikacija stečenih postupkom vrednovanja na tržištu rada.

Zakonom o obrazovanju odraslih regulirano je da se vrednovanje provodi u skladu sa standardima kvalifikacija i/ili skupovima ishoda učenja iz Registra HKO-a (<http://www.kvalifikacije.hr/hr/registar-hko>); da se skupovi ishoda učenja dokazuju u skladu s

odobrenim programom vrednovanja i da programe vrednovanja, i to na razinama 2 – 5 u dijelu koji se odnosi na strukovno specijalističko usavršavanje HKO-a, donosi ustanova (Hrvatski sabor, 2021). *Zakonom* (2021) je također definirano je da su programi vrednovanja skupova ishoda učenja formalni programi u obrazovanju odraslih čiji se završetak potvrđuje javnom ispravom. Osim navedenog, *Zakon* (2021) je definirao ulogu polaznika, odnosno pristupnika programa vrednovanja, koji ne može biti osoba mlađa od 14 godina, te ulogu andragoškog voditelja koji, uz ostalo, brine o poslovima vezanim uz procjenu i usmjeravanje pristupnika u odgovarajući program te poslove koji uključuju savjetodavnu pomoć i podršku pristupnika.

Izrada podzakonskih akata bila je usmjerena na detaljne propise modela vrednovanja.

U skladu s europskim *Preporukama Vijeća od 12. prosinca 2012. o vrednovanju neformalnog i informalnog učenja* (European Commission, 2012) Savjetodavna skupina za izradu podzakonskih akata krenula je od preporučenog modela vrednovanja koji se sastojao od sljedećih elemenata: identifikacije, dokumentacije, vrednovanja i certificiranja.

U primjerima različitih sustava koji se primjenjuju u Europi moglo se vidjeti da je u različitim zemljama različita uloga i značaj pojedinog elementa u postupku vrednovanja. Najveća razlika u pristupu vrednovanja je među zemljama koje koriste procjene portfeljnog tipa i onih koje koriste procjene verifikacijskog tipa (OECD, 2022b; 2023; Alves et al., 2020).

Procjene verifikacijskog tipa izravno vrednuju ishode učenja, odnosno stečene kompetencije, kroz klasičnije pristupe poput provjere praktičnih znanja i vještina, pisane i usmene ispite, promatranje izvršenja zadataka u simuliranim uvjetima ili na radnom mjestu. Kod takvih sustava naglasak se stavlja na element vrednovanja. Procjene portfeljnog tipa su neizravnije i od kandidata zahtijevaju predstavljanje svojih kompetencija dokumentirajući prošla iskustva i rezultate kroz pisani uradak – portfelj koji nudi opis vlastitog radnog iskustva relevantnog za priznavanje prethodnog učenja, zajedno s nekim izvršenim aktivnostima ili dokazima o minulom radu kroz mape uradaka, reference, preporuke poslodavaca i slično (OECD, 2022b; 2023). Kod sustava koji koriste portfelj kao osnovnu metodu vrednovanja naglasak se stavlja na element dokumentiranja, a vrednovanje se provodi kontinuirano kroz razgovore i intervjue s kandidatom kroz koje vrednovatelji dobivaju povratnu informaciju od kandidata o načinu na koji je obavljao ili bio obavljao određeni zadatak.

Izbor između ova dva pristupa ovisi o nekoliko čimbenika, ponajprije vremenu potrebnom za provedbu vrednovanja te vrsti ishoda učenja, razini kvalifikacije koja se vrednuje, povezanosti sustava vrednovanja s nacionalnim kvalifikacijskim okvirom, ali i o vrijednosti isprave koja se stječe završetkom postupka. Budući da je u hrvatskom sustavu *Zakon o obrazovanju odraslih* (2021) propisao da se završetkom programa vrednovanja stječe javna isprava jednakovrijedna onoj stečenoj kroz formalno obrazovanje, u hrvatskom sustavu naglasak je stavljen na element vrednovanja svih ishoda učenja koji su propisani standardom kvalifikacije ili skupom/skupovima ishoda učenja. U takvom sustavu elementi dokumentiranja i identifikacije pripadaju pripremnim elementima kroz koje pristupnik i savjetnik, odnosno andragoški voditelj, dobivaju sve potrebne informacije o postupku vrednovanja, najboljem programu ili metodama vrednovanja primjerenim za tog kandidata.

Prednosti postupka vrednovanja u odnosu na standarde iz nacionalnih kvalifikacijskih okvira i formalnog certificiranja su brojne. Osim što olakšavaju tumačenje razine znanja i prepoznatljivosti kvalifikacije, stečene isprave omogućavaju pristup formalnom obrazovanju –

što je u hrvatskom sustavu bilo vrlo važno. Uz brojne prednosti, nedostatak ovakvog sustava je mogućnost zanemarivanja ili podcjenjivanja vještina i znanja iskusnih radnika koje nisu istovjetne onima stečenim kroz formalno obrazovanje (OECD, 2022b; Bohlinger, 2017). Iskusni stručnjaci imaju više znanja specifičnog za zanimanje od osobe koja je tek nedavno završila svoj program obrazovanja, ali ovakav tip vrednovanja može takve vještine zanemariti ili propustiti (OECD, 2022b). Zemlje poput Nizozemske iz ovog razloga koriste samo industrijske standarde vrednovanja koje su razvili socijalni partneri ili kada to zahtijeva poslovni subjekt (OECD, 2022b). Osim toga, kako se navodi u Izvješću OECD-a (2022b) nacionalni kvalifikacijski okviri su u načelu osmišljeni za formalno obrazovanje i u nekim slučajevima možda nisu odgovarajući standardi za priznavanje prethodnog učenja. Ako je cilj priznavanja prethodnog učenja osigurati pristup formalnom obrazovanju ili osposobljavanju, razumno je očekivati da kandidat može dokazati sve stečene ishode učenja koji su uključeni u standard priznavanja prethodnog učenja. Međutim, ako je cilj poboljšati ishode na tržištu rada, podudarnost između ishoda učenja u kvalifikacijskom okviru i kandidatovih stručnih znanja je teško postići, osobito imajući u vidu činjenicu da je proces neformalnog i informalnog učenja drukčije strukturiran (OECD, 2022b).

Kako bi sustav vrednovanja sveobuhvatno odgovorio na ove zahtjeve, kroz podzakonske akte ponuđen je model vrednovanja koji je nudio najveću razinu fleksibilnosti koja se u zadanim okvirima mogla postići, uz važan kriterij osiguranja kvalitete.

Novi Pravilnik o načinu prijave i provođenju vrednovanja prethodnog učenja tako je omogućio pristup vrednovanju hrvatskim državljanima, državljanima europskog gospodarskog prostora, državljanima trećih zemalja koji su na stalnom ili privremenom boravku u svrhu rada u Republici Hrvatskoj, kao i tražiteljima međunarodne i privremene zaštite u Republici Hrvatskoj. Pritom je vrednovanje, uz zadovoljenje zakonom propisanih uvjeta, moguće provoditi kako na hrvatskom tako i na drugim europskim i svjetskim jezicima (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih, 2024).

Pravilnikom (2024) je, također, omogućeno vrednovanje mikrokvalifikacija tj. skupova ishoda učenja, djelomičnih kvalifikacija, ali i cjelovitih kvalifikacija koje su jednakovrijedne onima stečenim kroz formalno obrazovanje.

Za vrednovanje skupova ishoda učenja potrebno je dokazati sve ishode učenja propisane programom. Međutim, kako bi se osigurala visoka razina fleksibilnosti, kandidatima koji u postupku vrednovanja dokažu poznavanje dijela skupova ishoda učenja omogućuje se nastavak obrazovanja u dijelu koji nisu uspjeli dokazati. Takvim pristupom kandidatima se omogućuje skraćeno vrijeme obrazovanja kao i usmjerenost na sadržaje koji su od primarnog interesa za polaznike. Usvojenost dijela skupova ishoda učenja dokazuje se potvrdom čija valjanost nije vremenski ograničena, a može se koristiti u ponovljenom postupku vrednovanja ili za uključivanje u programe obrazovanja, odnosno nastavak obrazovanja u dijelu koji je polazniku potreban.

Uvjeti za pristup programima vrednovanja za stjecanje mikrokvalifikacija i djelomičnih kvalifikacija propisuju se programom, dok su uvjeti za pristup programima za stjecanje cjelovitih kvalifikacija nešto složeniji.

S obzirom da se programom vrednovanja stječe javna isprava jednakovrijedna onoj stečenoj kroz formalno obrazovanje, kao i usmjerenost hrvatskog sustava vrednovanja na vrednovanje stručnih i tehničkih kompetencija, Savjetodavna skupina je zaključila da je za pristup vrednovanju znanja u svrhu stjecanja cjelovite kvalifikacije potrebno posjedovanje prethodno

stečene cjelovite kvalifikacije u formalnom obrazovanju iz istog sektora. Na taj način se osigurava posjedovanje općih i teorijskih znanja koji se teško stječu izvan sustav formalnog obrazovanja.

Osim navedenog, *Pravilnik* (2024) je propisao postupak prijave i inicijalne procjene pristupnika; dokumentaciju kojom se dokazuju ranije stečena iskustva te način provođenja vrednovanja pred stručnim povjerenstvom i njihov sastav. Povjerenstvo za vrednovanje prethodnog učenja sastoji se od najmanje tri člana, a čine ga andragoški voditelj, najmanje jedan nastavnik iz (pod)sektora i, prema potrebi, jedan ili više stručnjaka iz (pod)sektora od kojih jedan može biti iz reda poslodavaca.

Postupak vrednovanja provodi se u skladu s programom vrednovanja, a o provedenom postupku vrednovanja povjerenstvo vodi zapisnik koji je dio obvezne andragoške dokumentacije. *Pravilnikom* (2024) je omogućeno da se postupak vrednovanja stečenih znanja i vještina može provoditi u učionici, u praktikumu, u simuliranim uvjetima, na radnom mjestu pristupnika i/ili u prostorima drugog gospodarskog subjekta s kojima ustanova ima sklopljen ugovor o suradnji na provođenju programa vrednovanja.

Ostali elementi i detalji postupka vrednovanja, odlučeno je, bit će propisani *Metodologijom za izradu programa vrednovanja prethodnog učenja za stjecanje mikrokvalifikacija, djelomičnih kvalifikacija i cjelovitih kvalifikacija* koju je kroz projekt izrađivala Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih (2024). Sažetost i općenitost odredbi sadržanih u *Pravilniku* (2024) posebno je pozdravljena od stručne javnosti kao korak ka smanjenju normiranosti i otvaranju prema fleksibilnosti sustava, osobito u slučajevima promjena potreba na tržištu rada na koje zakoni i pravilnici, zbog dugotrajne i složene procedure donošenja, teže i sporije mogu odgovoriti.

Budući da je *Zakon o obrazovanju odraslih* (2021) propisao postupak vrednovanja kao programe vrednovanja, što je jedinstveni slučaj u europskoj praksi, kao i to da programe vrednovanja donose ustanove, a ne državna tijela - za određenje smjera u kojem će se razvijati metodologija trebalo je najprije definirati dva pitanja: kako se programi donose u odnosu na individualne potrebe pristupnika i potrebe na tržištu rada te kako programi trebaju izgledati?

Zakonsko određenje vrednovanja kao programa vrednovanja, kao i propisana procedura odobravanja programa vrednovanja od strane nadležne agencije i ministarstva, implicira da je sadržaj vrednovanja, tj. skupovi ishoda učenja koji se vrednuju, u svim vrstama programa (mikrokvalifikacijama, djelomičnim i cjelovitim kvalifikacijama) unaprijed definiran, odnosno propisan standardom kvalifikacije ili skupovima ishoda učenja iz Registra HKO-a.

Spomenuti nedostaci ovako postavljenog sustava, u kojima postoji veća mogućnost zanemarivanja ili podcjenjivanja vještina i znanja iskusnih radnika koje nisu istovjetne onima stečenim kroz formalno obrazovanje, nastojali su se kompenzirati mogućnošću da se ishodi učenja koji se ne dokažu u postupku vrednovanja mogu steći kroz skraćene programe obrazovanja.

U pogledu sadržaja, odnosno formalnog obrasca programa vrednovanja, Hrvatska je imala određenu prednost. Iako je među zadnjim zemljama u Europi uvela vrednovanje neformalnog i informalnog vrednovanja, stupanjem na snagu Zakona o obrazovanju odraslih (2021), u sustavu hrvatskog obrazovanja odraslih zaživjela je i iznimno je uspješno implementirana ideja mikrokvalifikacija, i to među prvima u Europi. Programi za stjecanje mikrokvalifikacija

osmišljeni su kao kratki programi za stjecanje skupova ishoda učenja povezanih sa standardima kvalifikacija iz Registra HKO-a. Skupovi ishoda učenja koji čine program za stjecanje mikrokvalifikacija mogu se kombinirati iz jednog ili više standarda u module, a njima se stječu ishodi potrebni za obavljanje određenog segmenta zanimanja odnosno kvalifikacije.

Skupovi ishoda učenja, prema *Pravilniku o Registru HKO-a* (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2012) obvezno sadržavaju, između ostalog, sljedeće elemente: naziv skupa ishoda učenja; razinu koju skup ishoda učenja ima u HKO-u; obujam; popis ishoda učenja; uvjete za pristupanje stjecanju ishoda učenja; materijalne i kadrovske uvjete potrebne za stjecanje skupova ishoda učenja; materijalne i kadrovske uvjete potrebne za vrednovanje skupa ishoda učenja; postupak i primjere vrednovanja, odnosno provjeru stečenosti svih ishoda učenja unutar predloženog skupa ishoda učenja.

Tako skupovi ishoda učenja sadrže većinu opisnica koje već predstavljaju glavne sastavnice obrazovnog programa, pa time i programa vrednovanja. Obrazovni programi za stjecanje skupova ishoda učenja, prema *Metodologiji za izradu programa obrazovanja odraslih za stjecanje mikrokvalifikacija, djelomičnih kvalifikacija i cjelovitih kvalifikacija financiranih putem vaučera ili drugih izvora financiranja* moraju preuzeti sve zadane opisnice te, unutar tih okvira, povezati skupove ishoda učenja s odgovarajućim skupovima kompetencija, opisati najprimjerenije načine ostvarivanja ishoda učenja, razraditi teme i sadržaje, propisati literaturu, osmisлити vrednovanje i raspodijeliti satnicu koja je potrebna za vođeni proces učenja, učenje temeljeno na radu i samostalno obavljanje zadataka (Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, 2021).

Savjetodavna skupina smatrala je da se i u osmišljavanju obrasca za programe vrednovanja valja voditi navedenom metodologijom prilikom čega se skupovi ishoda učenja koji se vrednuju, sa svim svojim opisnicama, preuzimaju iz Registra HKO-a, a umjesto elemenata tipičnih za program obrazovanja koji opisuju načine poučavanja, poseban dio obrasca potrebno je posvetiti elementu postupka vrednovanja – tj. provjere znanja pristupnika. Na taj način programi predstavljaju standarde za vrednovanje prethodnog učenja (Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, 2021).

Najprimjerenije metode vrednovanja bile su predmetom dubinskog istraživanja tijekom druge faze provedbe projekta. U primjerima europske prakse, spomenuli smo ranije, upotrebljava se nekoliko metoda, odnosno načina provjere prethodnog učenja. Hrvatski sustav vrednovanja opredijelio se za vrednovanje prethodnog učenja pred stručnim povjerenstvom i kombinacijom klasičnih metoda (pisanim, usmenim i/ili praktičnim provjerama znanja i vještina, izravnim promatranjem izvedbe i postupaka pristupnika u simuliranim ili stvarnim situacijama, procjenama rasprave/komunikacije u kojoj pristupnik sudjeluje i drugo). Način i primjer vrednovanja skupa ishoda učenja svaka ustanova izrađuje samostalno kao i prilagodbu provedbe vrednovanja za pristupnike/osobe s invaliditetom. *Metodologija za izradu programa vrednovanja prethodnog učenja za stjecanje mikrokvalifikacija, djelomičnih kvalifikacija i cjelovitih kvalifikacija* (2024) članovima Povjerenstva ostavlja slobodu odabira pojedinih metoda vrednovanja i oblikovanja zadataka, pri čemu se trebaju voditi kriterijima usklađenosti metoda i tehnika provjere znanja s definiranim ishodima učenja, pri čemu osobito treba paziti da su te tehnike i metode prilagođene iskustvu i individualnim osobitostima pristupnika (Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, 2024). Prilikom vrednovanja

omogućeno je vrednovanje svakog skupa ishoda učenja zasebno ili se istovremeno vrednuju svi skupovi kroz projektne zadatke, radne situacije i druge oblike.

Za ocjenjivanje se propisuje korištenje kriterija i elemenata vrednovanja sukladno odobrenom programu vrednovanja pomoću kojih se procjenjuje je li pristupnik zadovoljio ili nije zadovoljio određeni ishod učenja, odnosno je li položio ili nije položio određeni skup ishoda učenja. (Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, 2024). Gradiranje znanja, odnosno brojčane ocjene, nisu uobičajene u sustavu obrazovanju odraslih.

Pri opisu načina vrednovanja zadatak, radna situacija i/ili projektni zadatak detaljno se razrađuje, a trebaju biti postavljeni tako da se tijekom njihove provedbe može provjeriti usvojenost odgovarajućih skupova ishoda učenja. U zadatcima se navode opisi očekivanih razina postignuća prema kojima će Povjerenstvo vrednovati usvojenost pojedinog ishoda učenja. Ovako razrađeni elementi vrednovanja sastavni su dio Radnog lista koji je sastavni dio Zapisnika (Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, 2024).

Metodologiji je priložen i formalni obrazac s detaljnim opisom elemenata i uputama za izradu programa. Uz Pravilnik i Metodologiju kroz projekt je izrađivan i *Vodič za ustanove obrazovanja odraslih* koji sadržava detaljne upute i opise svakog koraka procesa vrednovanja prethodnog učenja, od zakonskih odredbi spomenutih u ovom radu do primjera programa i metoda vrednovanja i namijenjen je ustanovama za obrazovanje odraslih, odnosno sveukupnom nastavnom i administrativnom kadru kao pomoć za pripremu postupka vrednovanja. Vodič će, uz *Metodologiju* (2024) objaviti Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih.

Zaključak

Hrvatski sustav vrednovanja prethodnog učenja uspostavljen je u sustavu obrazovanja odraslih kroz nacionalno zakonodavstvo i propisan je različitim regulativama, prvenstveno *Zakonom o obrazovanju odraslih* (2021) i njegovim podzakonskim aktima, a usko je povezan s odrednicama *Zakona o Hrvatskom kvalifikacijskom okviru* (2013).

Uspostava nacionalnih kvalifikacijskih okvira, odnosno uvođenje standardiziranih znanja i vještina koji su potrebni za obavljanje određenih zanimanja i na njima utemeljenih ishoda učenja koji se stječu na kraju obrazovnog procesa, uz jasno izražene kriterije vrednovanja, odigrala je najznačajniju ulogu za uspostavu kako europskih, tako i hrvatskog sustava vrednovanja. Zamjena fokusa s poučavanja na ishode učenje učinila je sve oblike učenja važnijim od načina i mjesta na koji su ishodi učenja stečeni, pa neformalno i informalno stečena znanja i vještine postaju vidljivijima.

Hrvatski zakonski i podzakonski propisi i norme definirali su da se vrednovanje prethodnog učenja u hrvatskom sustavu obrazovanja odraslih obavlja u odnosu na skupove ishoda učenja, odnosno kompetencije standardizirane Hrvatskim kvalifikacijskim okvirom i to kroz programe vrednovanja. Definiranje postupka vrednovanja kao *programa vrednovanja* jedinstveni je slučaj u Europi, a podrazumijeva da se neformalno i informalno učenje vrednuje u odnosu na unaprijed definirane skupove ishoda učenja koji čine program vrednovanja. Tako definirani programi vrednovanja predstavljaju svojevrzni standard vrednovanja. Zahvaljujući vrlo uspješnoj implementaciji programa za stjecanje mikrokvalifikacija i djelomičnih kvalifikacija u sustavu obrazovanja odraslih u Hrvatskoj, uspostava sustava vrednovanja imala je čvrsto

postavljene temelje koji su otvarali mogućnost vrednovanja prethodnog učenja prema različitim vrstama programa. Kao i u sustavu obrazovanja, kroz sustav vrednovanja omogućeno je stjecanje mikrokvalifikacija tj. potvrda o stečenim skupovima ishoda učenja, djelomičnih kvalifikacija, ali i cjelovitih kvalifikacija, a njihovim uspješnim završetkom stječe se javna isprava jednakovrijedna onoj stečenoj kroz formalno obrazovanje.

Međutim, uz brojne prednosti postupka vrednovanja u odnosu na standarde iz nacionalnih kvalifikacijskih okvira i formalnog certificiranja, nedostatak ovako postavljenog sustava mogao bi se pokazati u nepodudarnosti standarda koji su primarno osmišljeni za formalno obrazovanje i znanja koja su stečena u drukčije strukturiranim okruženjima.

Na te moguće izazove sustav je ponudio određena rješenja poput zahtjeva za prilagodbom metoda i tehnika provjere znanja potrebama i individualnim karakteristikama pojedinca, omogućavanje provedbe vrednovanja na različitim mjestima (radnom mjestu, simuliranim uvjetima rada, praktikumima i sl.) i dokazima o usvojenosti dijela skupova ishoda učenja čija valjanost nije vremenski ograničena, a može se koristiti u ponovljenom postupku vrednovanja ili za uključivanje u programe obrazovanja, odnosno nastavak obrazovanja u dijelu koji je polazniku potreban.

OVAKO obuhvatan sustav jedan je od rijetkih u Europi koji kroz jedinstveni postupak vrednovanja nudi mogućnost stjecanja kvalifikacija za pristup tržištu rada i omogućava nastavak formalnog obrazovanja. Takva otvorenost, međutim, zahtijeva veliko povjerenje u sustav, odnosno osiguranje kvalitete provedbe koja se tek treba vidjeti – jednom kad sustav vrednovanja zaživi.

Literatura

- Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih (2024). *Metodologija za izradu programa vrednovanja prethodnog učenja za stjecanje mikrokvalifikacija, djelomičnih kvalifikacija i cjelovitih kvalifikacija (u pripremi za tisak)*
- Aggarwal, Ashwani (2015). *Recognition of prior learning: Key success factors and the building blocks of an effective system*. Pretoria: ILO
- Alves, Natalia; Schmidt-Lauß, Sabine; Doutor, Catarina; Campos, Lucas (2020). *Contexts of Recognition of Prior Learning: A Comparative Study of RPL Initiatives in Brazil, Portugal, and Germany*. *Andragoške studije*, 11, 87–110.
- Andersson, Per; Fejes, Andreas and Ahn, Sohn-Ee (2004). *Recognition of prior vocational learning in Sweden*. *Studies in the Education of Adults*, (36)1, 57–71.
- Bohlinger, Sandra (2017). Comparing Recognition of Prior Learning (RPL) across Countries. In: Mulder, M. (eds) *Competence-based Vocational and Professional Education. Technical and Vocational Education and Training*. Cham: Springer International Publishing, 589-606. https://doi.org/10.1007/978-3-319-41713-4_27. Posjećeno 10. ožujka 2024.
- Council of Europe (2009). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment Language policy unit*. Strasbourg, www.coe.int/lang-cefr. Pristupljeno 1. travnja 2024.
- Cedefop (2015). *European guidelines for validating non-formal and informal learning*. Luxembourg: Publications Office, <http://dx.doi.org/10.2801/008370>. Pristupljeno 15. travnja 2024.
- Cedefop (2016). *The European inventory on validation of non-formal and informal learning – 2016 update*. Luxembourg: Publication office of the European Union.

- Cedefop (2023). *European guidelines for validating non-formal and informal learning*. Luxembourg: Publications Office, <https://www.cedefop.europa.eu/en/publications/3093>. Pristupljeno 6. ožujka 2024.
- Dželalija, Mile; Balković, Mislav (2014). *Priznavanje neformalnog i infomalnog učenja u kontekstu Europske unije i na svjetskoj razini*. Zagreb: Agencija za znanost i visoko obrazovanje
- Europska komisija (2022). Statistike o učenju odraslih: Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Adult_learning_statistics. Pristupljeno 1. ožujka 2024.
- European Council Lisbon (2000). *Conclusions of the Presidency 23 And 24 March 2000*. <https://www.europarl.europa.eu/bulletins/pdf/1s2000en.pdf>. Posjećeno 24. svibnja 2024.
- European Council (2004). *Draft Conclusions of the Council and of the representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council on Common European Principles for the identification and validation of non-formal and informal learning (9175/04 EDUC 101 SOC 220)*. Brussels, 18. svibnja 2004. https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/47261818/Council_9175_04.pdf/45c4628f-1eef-4588-8e7babc09d112426. Posjećeno 1. travnja 2024.
- Geyser, H. C. (2001). *RPL: Lessons from Abroad*. South African Journal of Higher Education, 15(2), 30-36. <https://journals.co.za/doi/epdf/10.10520/EJC36837>. Pristupljeno 27. travnja 2024.
- Hrvatski sabor (2021). *Zakon o Hrvatskom kvalifikacijskom okviru (NN 22/13, 41/16, 64/18, 47/20)*. <http://www.kvalifikacije.hr/sites/default/files/documents-publications/2017-09/The%20CROQF%20Act.pdf>. Pristupljeno 13. ožujka 2024.
- Hrvatski sabor (2022). *Zakon o strukovnom obrazovanju (NN 30/09, 24/10, 22/13, 25/18)*. <https://www.zakon.hr/z/383/Zakon-o-strukovnom-obrazovanju>. Pristupljeno 10. travnja 2024.
- Hrvatski sabor (2022). *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o strukovnom obrazovanju (NN 69/2022)*. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2022_06_69_1024.html. Pristupljeno 10. travnja 2024.
- Hrvatski sabor (2021). *Zakon o obrazovanju odraslih (NN 144/2021)*. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_12_144_2460.html. Pristupljeno 14. ožujka 2024.
- Hrvatski sabor (2003). *Zakon o obrtu (NN 49/23)*. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2003_03_49_625.html. Pristupljeno 13. ožujka 2024.
- International Labour Organisation (2004). *R195 - Human Resources Development Recommendation, (No.195)*. <https://normlex.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::>. Posjećeno 1. travnja 2024.
- International Labour Organisation (2018). *Recognition of Prior Learning (RPL): Learning package*. International Labour Office-Skills and Emloyability Branch. Switzerland, <https://www.ilo.org/publications/recognition-prior-learning-rpl-learning-package>. Pristupljeno 2. svibnja 2024.
- Krešić Klaucke, Ivana; Ištvančić, Irena; Cipriš Madunić, Heidi (2021). *Metodologija za izradu programa obrazovanja za stjecanje mikrokvalifikacija, djelomičnih kvalifikacija i cjelovitih kvalifikacija financiranih putem vaučera i drugih izvora financiranja*. Zagreb: Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih
- Maurer, Markus (2021). *The 'recognition of prior learning' in vocational education and training systems of lower and middle income countries: An analysis of the role of development cooperation in the diffusion of the concept*. Comparative and International Education, 16(4), 469-487.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2012). *Pravilnik o Registru Hrvatskog kvalifikacijskog okvira (NN 96/2021)*. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_09_96_1741.html. Pristupljeno 8. svibnja 2024.
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih (2024). *Pravilnik o načinu prijave i provođenju vrednovanja prethodnog učenja (NN 79/2024)*. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2024_07_79_1339.html. Pristupljeno 3. srpnja 2024.
- Ministarstvo unutarnjih poslova (2012). *Pravilnik o polaganja ispita iz hrvatskoga jezika i latiničnog pisma u postupku odobrenja dugotrajnog boravišta (NN 100/2012)*. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_09_100_1800.html. Pristupljeno 1. travnja 2024.

- OECD (2022a). *Iskustva iz Republike Hrvatske s vrednovanjem prethodnog učenja* – Uspostava sustava vrednovanja prethodnog neformalnog i informalnog učenja u Republici Hrvatskoj (projektna dokumentacija, u pripremi za tisak)
- OECD (2022b). *Dobra europska praksa u provedbi sustava vrednovanja prethodnog učenja u području tehničkih vještina* – Uspostava sustava vrednovanja prethodnog neformalnog i informalnog učenja u Republici Hrvatskoj (projektna dokumentacija, u pripremi za tisak)
- OECD (2023). *Recognition of prior learning: A practical guide for policy makers*. <https://www.oecd.org/els/emp/skills-and-work/adult-learning/booklet-rpl-2023.pdf>. Pristupljeno 16. travnja 2024.
- The World Bank (2003). *Lifelong Learning in the Global Knowledge Economy – Challenges for developing countries*. Washington DC. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/528131468749957131/pdf/multi0page.pdf>. Pristupljeno 23. ožujka 2024.
- Vijeće Europske unije (2012). *Preporuke Vijeća od 12. prosinca 2012. o vrednovanju neformalnog i informalnog učenja*. Bruxelles: Službeni list Europske unije, 398.
- Villalba, Ernesto and Bjørnåvold, Jens (2017). *Validation of non-formal and informal learning in Europe*. The Learner at the Centre - Validation of Prior Learning strengthens lifelong learning for all. Aarhus: European Centre Valuation Prior Learning/VIA University College, 39–54.
- Young, Michael M. D. (2003). *National Qualifications Frameworks as a Global Phenomenon: A comparative perspective*. Journal of Education and Work, 16(3), 223–237. <https://doi.org/10.1080/1363908032000099412>. Pristupljeno 13. travnja. 2024.

DEVELOPMENT AND ESTABLISHMENT OF A SYSTEM FOR VALIDATION OF PRIOR LEARNING IN ADULT EDUCATION - EXAMPLE OF THE REPUBLIC OF CROATIA

Ivana Krešić Klaucke

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih

ivana.kresic.klaucke@gmail.com

Abstract

Validation of prior learning is the process of formalizing knowledge and skills acquired outside of formal education, i.e. different forms of informal and informal learning experiences acquired through work or unorganized learning. The term entered the Croatian educational space with the Act on the Croatian Qualifications Framework in 2013, but until the entry into force of the Act on Adult Education in 2022, the prerequisites for its introduction were not met.

The paper describes the development of the idea of establishing a system of evaluation of prior learning in the European, and finally in the Croatian educational area and analyzes the process of preparing the system, i.e. creating prerequisites for its final implementation in adult education. The context of the development and changes in the paradigm of educational programming in Croatia, which created the necessary prerequisites for the final implementation of the evaluation system in adult education, is analyzed in particular. The last part of the paper describes the implementation process of the project "Establishing a validation system of prior non-formal and informal learning in Croatia", which was carried out by the Croatian Ministry of Science and Education and the Agency for Vocational and Adult Education in cooperation with the Main Directorate of REFORM of the European Commission and the Organization for Economic Development and Cooperation (OECD).

Keywords: *evaluation of prior learning; evaluation of non-formal and informal learning; adult education; Croatian qualification framework; micro-qualifications and partial qualifications.*